

فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی (رویکرد اسلامی- ایرانی)
سال دوازدهم، شماره ۴۴، بهار ۱۳۹۱، صفحات ۹۸-۷۳

بررسی مدل‌ها و استراتژی‌های نوین تأمین مالی شرکت‌های تعاونی در اقتصاد ایران*

دکتر سید شمس‌الدین حسینی**، امیررضا سوری*** و حامد محمدی****

تاریخ پذیرش: ۳ آبان ۱۳۹۰

تاریخ دریافت: ۲۳ آذر ۱۳۸۹

هدف از مقاله حاضر پژوهشی از نوع میدانی است که زمینه‌های به‌کارگیری مدل‌های سازمانی و استراتژی‌های نوین تأمین مالی را در تعاونی‌های ایران بررسی می‌کند. برای این منظور پرسشنامه‌ای طراحی شد و نظرات ۳۱ نفر از خبرگان بخش تعاون مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج این پژوهش نشان داد که مدل سازمانی تعاونی سنتی در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست و سایر مدل‌های سازمانی تعاونی مانند سرمایه‌گذاری نسبی، عضو- سرمایه‌گذار، نسل جدید، تعاونی با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش، سهامی- سرمایه‌گذار و تبدیل شدن به شرکت سرمایه‌محور، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند. همچنین براساس نظر خبرگان در استراتژی تأمین مالی سنتی، روش‌های تأمین مالی از طریق بانک و سایر نهادهای مالی، سهام اعضا، سرمایه سهام تخصیص نیافته ذخایر و استقراض از نهادهای وام‌دهنده تخصیصی در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند. در استراتژی تأمین مالی حمایتی، روش‌های تأمین مالی از طریق برنامه سرمایه پایه، اوراق ظرفیت، طرح‌های اجباری مشارکت در سهام، ذخیره مازاد برگشتی، انتشار سهام جایزه ورأی سود، وجوه بازنشستگی اعضا، واحدهای مشارکتی، برنامه‌های سرمایه چرخشی و وام‌های چرخشی، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند و در نهایت، در استراتژی تأمین مالی مستقیم،

* این مقاله بخشی از نتیجه طرح پژوهشی «شیوه‌های تقویت تأمین مالی شرکت‌های تعاونی در اقتصاد ایران» بوده و با استفاده از اعتبارات پژوهشی معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج وزارت تعاون به انجام رسیده است که بدین وسیله از آن معاونت تشکر و قدردانی می‌شود.

** دکترای اقتصاد و عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی، پست الکترونیکی: sshhosseini@yahoo.com

*** دانشجوی دکترای اقتصاد و عضو هیأت علمی مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، پست الکترونیکی:

amirsoory@yahoo.com

**** کارشناس ارشد اقتصاد و پژوهشگر مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، پست الکترونیکی:

hammohammadi@yahoo.com

روش‌های تأمین مالی از طریق واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی، سرمایه‌گذاری مستقیم، بازار مستثنی، سند تعهد، سهام سرمایه‌گذاری / گواهی نامه (صدور سهام ممتاز)، سهام ممتاز قابل بازخرید، اوراق قرضه محلی، طرح‌های سهام کارکنان، عایدات حاصل از مبادله با افراد غیرعضو و درصدی از کل سهام در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند.

طبقه‌بندی JEL: Q13, P13, J54, C71.

کلیدواژه‌ها: تعاون، ابزارهای نوین تأمین مالی، مدل‌های سازمانی تعاونی‌ها و استراتژی‌های تأمین مالی تعاونی‌ها.

۱- مقدمه

همواره به دست آوردن سرمایه برای راه‌اندازی کسب و کار و توسعه آن به‌عنوان چالشی جدی برای صاحبان بنگاه‌ها مطرح بوده است. توانایی بنگاه‌ها در مشخص ساختن منابع مالی بالقوه و تهیه برنامه‌های مالی مناسب از عوامل اصلی رشد کسب و کار به شمار می‌آیند. به‌طور کلی منابع مالی می‌تواند از طریق سهام‌داران (منابع داخلی - سود تقسیم نشده) یا از طریق منابع خارجی، تأمین شود^۱ و به‌طور معمول بنگاه‌ها به‌منظور تأمین سرمایه به سوی بازارهای مالی روانه می‌شوند. این بازارها می‌توانند منابع متعدد مالی را با قیمت‌های مشخص در اختیار صاحبان بنگاه‌ها قرار دهند و نیازهای مالی آنها را مرتفع سازند. مسأله تأمین مالی در خصوص تعاونی‌ها رابطه‌ی مستقیم با زیرساخت‌ها و نهادهای مالی آنها دارد. در این راستا، توسعه تعاونی‌ها جدای از توسعه و تنوع نهادهای مالی و دگرذیسی در شیوه‌های مختلف تأمین مالی یک کشور نیست. با توجه به اهمیت تأمین مالی در توسعه بخش تعاون، این مقاله به دنبال آن است تا با بررسی تجربه‌های کشورهای پیشگام در حوزه تعاونی‌ها، استفاده از مدل‌های سازمانی و روش‌های نوین تأمین مالی را شناسایی کند و سپس، استفاده از این ابزارها را در مورد شرکت‌های تعاونی در اقتصاد ایران مورد بررسی قرار دهد. از این رو، مقاله حاضر با استفاده از روش کتابخانه‌ای به گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در خصوص مدل‌های سازمانی و استراتژی‌های تأمین مالی تعاونی‌ها در دنیا و تجربه کشورهای مختلف پرداخته و سپس، وضعیت تأمین مالی تعاونی‌ها

در ایران تشریح شده است. در ادامه، با استفاده از روش میدانی و طرح یک پرسشنامه سعی شده تا با کمی کردن نتایج به دست آمده از سنجش هر یک از مؤلفه‌های تأمین مالی تعاونی‌ها زمینه به کارگیری بهترین مدل سازمانی و مناسب‌ترین روش‌های تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران شناسایی شود.

۲- مبانی نظری مدل‌های تأمین مالی تعاونی‌ها

امروزه تعاونی‌ها به منظور غلبه بر محدودیت‌ها و مشکلات ساختارهای سنتی، مدل‌ها و ساختارهای نوینی را برای رویارویی با شرایط جدید تجربه می‌کنند.

۲-۱- انواع مدل‌های سازمانی تعاونی‌ها

مشکلات تعاونی‌های سنتی مانند محدودیت منابع مالی اعضا، مشکلات مربوط به حفظ عایدات، افزایش هزینه‌ها و نیازهای سرمایه‌ای، عدم افزایش نسبت و ارزش حق عضویت و مشکل سواری رایگان^۱، سبب شده است مدل‌های سازمانی جدید برای رفع این نواقص و پاسخگویی به مقتضیات بازار رقابتی توسعه یابند.

چاداد و کوک (۲۰۰۴) بر مبنای نظریه حق مالکیت شرکت، طیفی از مدل‌های سازمانی مشترک را تشریح می‌کنند. آنها استدلال می‌کنند که مدل‌های سازمانی تعاونی را می‌توان بر مبنای تعریفی که از حق مالکیت ارایه می‌شود و براساس نحوه تخصیص این حق به عواملی که به طور قراردادی با شرکت در ارتباط هستند (اعضا، حامیان، سرمایه‌گذاران خارجی)، از یکدیگر متمایز ساخت. در مدل سنتی تعاونی^۲ (فارغ از تعداد سهامی که اعضا دارند)، هر عضو دارای یک حق رأی است. تأمین مالی در تعاونی‌های سنتی به روش‌های سرمایه‌گذاری مستقیم اعضا، سرمایه‌گذاری مجدد مازاد برگشتی اعضا و دریافت وام از نهادهای مالی استوار است. حق مالکیت محدود به اعضای شرکت است و قابل انتقال، افزایش و بازخرید نیست^۳.

تعاونی سرمایه‌گذاری نسبی^۴ به شرکتی اطلاق می‌شود که حقوق مالکیت در آن با توجه به معین بودن نسبت آورده اعضا محدود به آنهاست و قابل انتقال یا افزایش نیست، اما امکان بازخرید سهم وجود دارد. در این نوع تعاونی‌ها تأمین مالی تنها از طریق اعضا و به نسبت سرمایه‌ای که دارند،

1- Free Rider Problem.

2- Traditional Co-operatives.

۳- چاداد و کوک، ۲۰۰۳.

4- Proportional Investment Co-operative.

صورت می‌گیرد. عضویت در تعاونی‌های عضو- سرمایه‌گذار^۱ محدود است و حق عضویت در آنها قابل انتقال و بازخرید نیست.

سرمایه‌گذاری اعضا در تعاونی‌های نسل جدید^۲ به حق مالکیت مربوط نمی‌شود، بلکه با «حق واگذاری»^۳ ارتباط دارد. این نوع تعاونی‌ها در پی افزایش مشکلات تأمین مالی تعاونی‌ها توسعه یافته و بیشترین گسترش را در بخش کشاورزی داشته‌اند. اعضا در این نوع تعاونی‌ها ملزم به واگذاری مقدار خاصی از محصولاتشان طی یک دوره خاص به تعاونی بوده و تعاونی نیز ملزم به بازاریابی آنها در بازار است. عضویت در این نوع تعاونی‌ها آزاد نیست و حق واگذاری نیز تنها به تولیدکنندگان واجد شرایط با تأیید هیأت‌مدیره قابل انتقال است.

یکی از راه‌های جذب منابع مالی جدید برای تعاونی‌ها ائتلاف است. تعاونی‌ها با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش^۴، با تشکیل ائتلاف‌ها، به‌طور غیرمستقیم منابع مالی لازم را برای خود کسب می‌کنند. در این نوع تعاونی‌ها، سرمایه‌گذاران حق مالکیت را با تشکیل یک واحد حقوقی مستقل و مجزا که تمام یا بخشی از آن به تعاونی تعلق دارد، کسب می‌کنند. منابع مالی سرمایه‌گذاران خارجی به‌طور مستقیم در تعاونی وارد نمی‌شود، بلکه از طریق ائتلاف‌های استراتژیک به تعاونی‌ها تزریق می‌شود.

در تعاونی‌های سهامی- سرمایه‌گذار^۵، سرمایه‌گذاران غیرعضو در کنار اعضای تعاونی، حق مالکیت دریافت می‌کنند. گروه‌های مختلف سهام در این مدل ایجاد می‌شوند که ممکن است حقوق متفاوتی از جنبه نرخ بازگشت، تحمل ریسک، میزان کنترل، قابلیت بازخرید و قابلیت انتقال برای دارنده آن به همراه داشته باشند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1- Member Investor Co-operatives.

2- New Generation Co-operatives.

3- Delivery Right.

4- Co-operatives with Capital Raising Entities.

5- Investor Share Co-operatives.

جدول ۱- انواع مدل‌های سازمانی تعاونی

مدل سازمانی تعاونی	سهام قابل انتقال	سهام قابل ترقی	سهام قابل بازخرید	برگشت سرمایه به چه کسانی تعلق می‌گیرد؟
تعاونی سنتی	خیر	خیر	خیر	اعضا
تعاونی سرمایه‌گذاری نسبی	خیر	خیر	بله	اعضا براساس نسبت سرمایه‌گذاری
تعاونی عضو- سرمایه‌گذار	خیر	بله	بله	اعضا برحسب میزان حمایت/ سرمایه‌گذاران براساس میزان سرمایه‌گذاری
تعاونی نسل جدید	بله	بله	خیر	اعضا و سرمایه‌گذاران خارجی
تعاونی با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش	متغیر	متغیر	متغیر	متغیر
تعاونی‌های سهامی- سرمایه‌گذار	بله	بله	بله	اعضا و سرمایه‌گذاران خارجی
تبدیل شدن به شرکت سرمایه‌محور	بله	بله	بله	سرمایه‌گذاران

مأخذ: وزارت کشاورزی ایالات متحده آمریکا، تأمین مالی شرکت‌های تعاونی.

تبدیل شدن به شرکت سرمایه‌محور، یک استراتژی خروجی است که تعاونی تصمیم می‌گیرد ساختار سازمانی را که در آن اعضا مالک نیستند و کنترل شرکت را در دست ندارند، اقتباس کند. اغلب به این فرایند تجدید ساختار گفته می‌شود که در قالب آن حق عضویت تعاونی به حق مالکیت سهام عادی نامحدود در چهارچوب ساختار یک شرکت تجاری تبدیل می‌شود. هر یک از این مدل‌ها در مقایسه با مدل سنتی موجود دارای مزایا و معایبی هستند و می‌توانند بسته به شرایط برای انواع تعاونی‌ها با اندازه و ساختار متفاوت کاربرد داشته باشند.

در صورت تغییر ساختار از روش سنتی، هزینه‌هایی به سازمان تحمیل می‌شود. به‌طور خاص، ممکن است اعضا ناگزیر به تسهیم سود و در نهایت، حق مالکیت و نظارت خود با سرمایه‌گذاران خارجی شوند که به‌لزام عضو تعاونی نیستند. از این رو، تغییرات و پیامدهایی که در نتیجه طراحی مجدد ساختاری و سازمانی رخ می‌دهد، همواره باید مد نظر مدیران تعاونی‌ها قرار گیرد.

جدول ۲- مزایا و معایب مدل‌ها غیرسنتی تعاونی

مدل‌ها غیرسنتی	مزایا	معایب
تعاونی سرمایه‌گذاری نسبی	<ul style="list-style-type: none"> سرمایه اولیه وابسته به الزام‌های سرمایه استراتژیک است. انعطاف‌پذیری حفظ کنترل و مالکیت اعضا منصفانه بودن بازخرید نظام‌مند سرمایه سهام 	<ul style="list-style-type: none"> برای تعاونی‌هایی که گردش وجوه اعضای آنها بالاست، مناسب نیست. ممکن است تأمین حجم قابل توجهی از سرمایه را به اعضا تحمیل کند. در این مدل منبع دایمی برای تأمین سرمایه وجود ندارد. وابستگی مطلق به منابع سرمایه‌ای ایجاد شده در داخل
تعاونی عضو - سرمایه‌گذار	<ul style="list-style-type: none"> حفظ کنترل و مالکیت اعضا ایجاد مشوق‌هایی برای سرمایه‌گذاری امکان بازگشت منابع مالی سرمایه‌گذاری شده 	<ul style="list-style-type: none"> واگرایی منافع تقابل عضو - حامی و عضو - سرمایه‌گذار دایمی نبودن سرمایه سهام وجود قوانین خودسرانه در مورد امکان افزایش ارزش سهام
تعاونی نسل جدید	<ul style="list-style-type: none"> وجود مشوق‌هایی برای سرمایه‌گذاری وجود معیارهای عملکردی وجود مشوق‌هایی برای مدیریت وجود منابع دایمی تأمین مالی سرمایه سهام امکان بازگشت نقدی سرمایه 	<ul style="list-style-type: none"> وجود موانعی برای ورود اعضای جدید نبود نقدشوندگی در بازار ثانویه برای حق واگذاری ظرفیت تحمل ریسک اعضا
تعاونی‌هایی با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش	<ul style="list-style-type: none"> دایمی بودن تأمین سرمایه سهام از افراد غیرعضو دسترسی به بازارهای سرمایه وجود حق مالکیت نامحدود سرمایه سهام شرکت دارای ارزش بازاری است. اعضا به عایدات حاصل از سرمایه و درآمدهای تسهیمی دسترسی دارند. 	<ul style="list-style-type: none"> مسئله نظارت واگرایی منافع مسئله قیمت انتقال مسئله پیش‌بینی سهام بازار لزوم اجرا تبدیل شدن به یک شرکت سرمایه‌محور
تعاونی سهامی - سرمایه‌گذار	<ul style="list-style-type: none"> دایمی بودن تأمین سرمایه سهام از افراد غیرعضو دسترسی به بازارهای سرمایه 	<ul style="list-style-type: none"> مسئله نظارت واگرایی منافع وجود انواع متفاوت سهام

مأخذ: چاداد و میشل، ۲۰۰۳.

۲-۲- استراتژی‌های تأمین مالی تعاونی‌ها

به‌طور کلی استراتژی‌های تأمین مالی تعاونی به ۳ دسته تأمین مالی سنتی، تأمین مالی حمایتی و تأمین مالی مستقیم طبقه‌بندی می‌شوند.^۱ استراتژی تأمین مالی سنتی شامل روش‌های تأمین مالی از طریق بانک و سایر نهادهای مالی^۲ (تأمین سرمایه شرکت‌های تعاونی کشاورزی کانادا، ۲۰۰۲)، سهام اعضا (سرمایه سهام عادی- سهام به ارزش رسمی)^۳، سرمایه سهام تخصیص نیافته، ذخایر^۴، استقراض از نهادهای وام دهنده تخصصی^۵ و بدهی فرعی^۶ است. بدهی فرعی نوعی وام (یا سند بهادار) است که به لحاظ بازپرداخت به بعد از پرداخت سایر وام‌ها یا اوراق بهادار موکول می‌شود در واقع، با توجه به وضعیت مالی شرکت و میزان کفاف دارایی‌ها و درآمدها، در تناسب با تعهدات شرکت تعاونی، بازپرداخت آنها در مقایسه با سایر بدهی‌ها در اولویت‌های بعدی قرار می‌گیرد. استراتژی تأمین مالی حمایتی به‌وسیله تعاونی‌هایی که بر سرمایه‌گذاری‌های اعضا با سطوح حمایتی متکی هستند، به کار گرفته می‌شود که شامل روش‌های زیر است:

- برنامه سرمایه پایه^۷: در این روش تعیین می‌شود که هر عضو باید چه مقدار بر مبنای عملکرد تعاونی در شرکت سرمایه‌گذاری کند. اعضا می‌توانند از طریق ذخیره مازاد بازگشتی حمایتی خود به مبنای سرمایه تعیین شده، برسند. زمانی که اعضا به سطح مبنای تعیین شده دست یافتند، تمام یا بخش عمده‌ای از پرداخت‌های حمایتی خود را به صورت نقد دریافت می‌کنند.
- اوراق ظرفیت^۸: این شیوه اعطای وام از سوی اعضا به شرکت تعاونی، به منظور افزایش تولید تا سطح ظرفیت کامل است.
- طرح‌های اجباری مشارکت در سهام^۹: در بلندمدت در این روش عایداتی را که این سرمایه‌ها ایجاد می‌کند، می‌تواند به‌عنوان پاداش به اعضای که سرمایه بیشتری را در بلندمدت اندوخته‌اند، اختصاص یابد.

2- Bank Financing.

3- Member Sharesop (Ordinary Share Capital- Per Value Share)

4- Unallocated Equity, Reserves

5- Specialist Lenders

6- Subordinated Debt

7- Base Capital Plan

8- Capacity Notes

9- Compulsory Share Contribution Schemes

- ذخیره مازاد برگشتی (صدور سهام بیشتر از میزان سود):^۱ بخشی از سود تعلق گرفته به اعضا، به طور عمده براساس میزان استفاده آنها از خدمات تعاونی، برای تأمین مالی صدور سهام جدید به کار گرفته می شود.
- انتشار سهام جایزه ورأی سود^۲: مشابه روش ذخیره مازاد برگشتی است، با این تفاوت که توزیع سود سود بر مبنای سرمایه سهام موجود اعضا صورت می گیرد (نه بر مبنای میزان استفاده آنها از خدمات تعاونی).
- صندوق بازنشستگی اعضا^۳: در این روش، تعاونی بخشی از وجوه بازگشتی یا عایدات را به نسبت سطح مبادله یا همکاری اعضا با تعاونی پس انداز و به تناسب دوره بازنشستگی به آنها پرداخت می کند.
- واحدهای مشارکتی^۴: به عنوان ورودیه به تعاونی، سرمایه گذاران ملزم به خرید واحدهای مشارکتی به تناسب میزان محصول تحویلی به تعاونی هستند. صاحبان این واحدها حق رأی ندارند، ضمن اینکه به طور سالیانه برنامه ارزشیابی برای تعیین قیمت هر واحد صورت می پذیرد.
- ذخیره سرمایه برحسب واحد^۵: در این روش، سرمایه لازم برحسب حجم مبادله اعضا با تعاونی و با هدف جبران هزینه های اعضایی که با تعاونی تعامل داشته اند، اخذ و ذخیره می شود. ذخایر یا سود توزیع نشده از عواید فروش کاهش می یابند. به عبارتی، سود بیشتری بین اعضا توزیع می شود. در شکل دیگری از این روش، اعضا به ازای حجم خاصی از مبادله با تعاونی برای جبران هزینه هایشان کمک مالی دریافت می کنند. در این روش، باید سطح ذخیره سرمایه در هر واحد یا هزینه مبادله در قانون یا اساسنامه تعاونی تعیین شود.
- ذخایر سرمایه چرخشی^۶: در این روش، اعضا باید به صورت سالیانه بر مبنای حجم مبادله با تعاونی به سرمایه سهام کمک کنند. این سهام سرمایه به طور معمول چندین سال بعد به اعضا برگشت داده می شود.

1- Retained Patronage Refunds (Issue of Shares out of Profit)

2- Issue of Bonus Share out of Profits

3- Members' Retirement Funds

4- Participation Units

5- Per Unit Capital Retains.

6- Revolving capital.

• وام‌های چرخشی (ذخایر چرخشی)^۱: در این روش، اعضا باید بخشی از تخفیف‌هایی را که از سوی تعاونی به آنها تعلق می‌گیرد، در شرکت برای یک دوره زمانی خاص (برای مثال، ۵ سال) سرمایه‌گذاری کنند.

همچنین استراتژی تأمین مالی مستقیم یکی از استراتژی‌های تأمین مالی بوده که منظور از آن فراهم آمدن امکان سرمایه‌گذاری مستقیم برای اعضا و غیراعضا است.^۲ یک روش، تأسیس واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی^۳ است، به طوری که این واحد، دارایی شخصی منعطف است که می‌تواند به‌عنوان سرمایه طراحی شود یا برخی عناصر ابزار وام را داشته باشد و براساس شرایط صدور می‌تواند در هر کجا در طول پیوستاری از یک سهم ممتاز قابل بازخرید تا یک سند قرضه عادی سازماندهی شود.

سرمایه‌گذاری مستقیم^۴، به‌طور معمول در زمان شکل‌گیری تعاونی، به‌منظور تأمین مالی تعاونی در قالب خرید سهام عادی یا ممتاز، صدور گواهی عضویت یا سایر گواهی‌های سرمایه‌گذاری صورت می‌گیرد. البته برای تأمین مالی مستقیم می‌توان از بازار مستثنا^۵ (بازاری که برای مبادله یک نوع سهام خاص تعاونی ایجاد می‌شود)، بهره گرفت. بدین ترتیب که شرکت‌های واسطه، بازاری را با قوانین و مقرراتی مشابه آنچه در بازارهای بورس وجود دارد، ایجاد می‌کنند. البته محدودیت‌های بازار عمومی سهام براساس حق رأی متمایز در آن وجود ندارد.

روش دیگر، روش سند تعهد^۶ است که در آن، اعضا برای یک دوره زمانی خاص وجوه مالی خود را به دست تعاونی می‌سپارند و تعاونی نیز توافق و تعهد می‌کند که حجم خاصی از سود را پس از طی این دوره به آنها پرداخت کند. در روش سهام سرمایه‌گذاری / گواهی‌نامه (صدور سهام ممتاز)^۷ نیز انواع متفاوت سهام که فاقد حق رأی یا حقوق فرعی دیگر هستند، صادر می‌شوند. سهام ممتاز قابل بازخرید^۸ نیز متفاوت از گواهی‌نامه سرمایه‌گذاری است و سهام صادر شده در این روش قابل انتقال نیست.

اوراق قرضه محلی^۹ به‌عنوان استراتژی تأمین مالی مستقیم، نوعی اوراق قرضه است که از طریق اجتماع محلی تأمین مالی می‌شود. در طرح‌های سهام کارکنان^{۱۰} برای مدیریت یا کارکنان سهام

1- Revolving Loans (Revolving Reserves).

2- "Ibid", P208.

3- Cooperative Capitalization Unites-CCUs.

4- Direct Investment.

5- Exempt Market.

6- Debentures.

7- Investment Shares/Certificates (Preferred Stock Issue).

8- Redeemable Preference Shares.

9- Community Bonds.

10- Employee Share Schemes.

صادر می‌شود، به نحوی که آنها می‌توانند دارای حق مالکیت شوند یا در طرح‌های موفق شرکت سهامی باشند. دریافت وثیقه از اعضا^۱ روشی است که در مقابل وجوه استقراضی برای انجام پروژه‌های عملیاتی، از اعضا وثیقه دریافت می‌شود. در استراتژی تأمین مالی مستقیم عایدات حاصل از مبادله با افراد غیر عضو^۲، وجوه مالی مورد نیاز، از عایدات انجام مبادله با افراد غیر عضو، تأمین می‌شود.

۳- بررسی تجربه کشورها

در بررسی نحوه به کارگیری مدل‌های سازمانی تعاونی و استراتژی‌های تأمین مالی تعاونی‌ها، سعی شده است تا کشورهایی با بنیان‌های قوی در حوزه تعاون انتخاب شوند. در این زمینه ۱۰ کشور آمریکا، کانادا، استرالیا، فرانسه، هلند، آلمان، دانمارک، هند، مالزی و آفریقای جنوبی برای بررسی انتخاب شده‌اند. جدول شماره ۳، شمای کلی مدل‌های سازمانی به کار رفته در کشورهای منتخب را نشان می‌دهد.

جدول ۳- مدل‌های سازمانی تعاونی در کشورهای منتخب

مدل‌های سازمانی تعاونی	آمریکا	کانادا	استرالیا	فرانسه	هلند	آلمان	دانمارک	هند	مالزی	آفریقای جنوبی
تعاونی سرمایه‌گذاری نسبی	✓		✓			✓		✓		
تعاونی عضو- سرمایه‌گذار	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
تعاونی نسل جدید	✓	✓	✓					✓	✓	✓
تعاونی با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش		✓	✓			✓		✓		✓
تعاونی‌های سهامی- سرمایه‌گذار	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		
تبدیل شدن به شرکت سرمایه محور	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			

مأخذ: استخراج شده توسط پژوهشگران.

1- Guarantees from members.

2- Non-members Earnings.

شواهد نشان می‌دهد، روش جامعی برای تجهیز سرمایه و تأمین مالی تعاونی‌ها، به‌نحوی که به‌عنوان یک الگو ارایه شود، وجود ندارد، زیرا هر تعاونی دارای شرایطی ویژه و ساختاری منحصر به فرد است. به‌علاوه تعاونی‌ها روش‌های تأمین مالی خود را در طول زمان تغییر می‌دهد و بیش از یک نوع ابزار را بسته به نیازهای خود انتخاب می‌کنند. نکته حایز اهمیت در خصوص به‌کارگیری هر یک از استراتژی‌های تأمین مالی این است که این ابزارها به‌خوبی از سوی اعضا درک و ماهیت آنها مشخص شود. نکته مهم دیگر این است که تا چه حد تعاونی‌ها می‌خواهند از مدل سنتی تعاونی، به‌ویژه با توجه به معیارهایی مانند حق رأی اعضا و افراد غیرعضو، قابل افزایش بودن سهام، روش توزیع مازاد برگشتی، دامنه فعالیت افراد غیرعضو و قابل انتقال بودن سهام، فاصله بگیرند. شواهد موجود نشان می‌دهد که مانع مشترک فراروی تأمین مالی تعاونی‌ها، اغلب میل به محدود کردن حق رأی و در نتیجه، کاهش دامنه کنترل سرمایه‌گذاران خارجی بر امور تعاونی است. بدین لحاظ، برنامه‌ها و طرح‌های تجهیز سرمایه با استفاده از افراد غیرعضو که امکان کنترل منطقی سرمایه‌گذاران خارجی بر امور تعاونی را فراهم نمی‌آورد، موفقیت محدودی در تمام مناطقی که این استراتژی‌ها را به‌کار گرفته‌اند، داشته‌اند. جدول شماره ۴، کاربردپذیری هر یک از استراتژی‌های تأمین مالی را در کشورهای منتخب نشان می‌دهد (منابع استفاده شده برای هر یک از کشورهای در پاورقی مشخص شده است).

جدول ۴- استراتژی‌های تأمین مالی در کشورهای منتخب

نوع استراتژی	روش تأمین مالی	کشور/تعاونی استفاده کننده
استراتژی تأمین مالی سنتی	بانک و سایر نهادهای مالی	استرالیا، کانادا، آمریکا و اروپا
	سهام اعضا (سرمایه سهام عادی - سهام به ارزش رسمی)	استرالیا، کانادا، آمریکا و اروپا
	سرمایه سهام تخصیص نیافته، ذخایر	استرالیا، کانادا، آمریکا و اروپا
	استقراض از نهادهای وام دهنده تخصصی	استرالیا، کانادا، آمریکا و اروپا
	بدهی فرعی	استرالیا، کانادا، آمریکا و اروپا
استراتژی تأمین مالی حمایتی	برنامه سرمایه پایه	استرالیا و آمریکا
	اوراق ظرفیت	استرالیا
	طرح‌های اجباری مشارکت در سهام	استرالیا، کانادا و هلند
	ذخیره مازاد برگشتی (صدور سهام بیشتر از میزان سود)	استرالیا، کانادا و آمریکا
	انتشار سهام جایزه ورأی سود	استرالیا
	وجوه بازنشستگی اعضا	استرالیا، کانادا و آمریکا
	واحدهای مشارکتی	هلند
	ذخیره سرمایه در واحد	استرالیا، کانادا، فرانسه، هلند و آمریکا
	برنامه‌های سرمایه چرخشی یا ذخایر سرمایه چرخشی	استرالیا و آمریکا
	وام‌های چرخشی (ذخایر چرخشی)	آمریکا
	واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی	استرالیا
	استراتژی تأمین مالی مستقیم	سرمایه‌گذاری مستقیم
بازار مستقنا		استرالیا و هلند
سند تعهد		استرالیا و آمریکا
سهام سرمایه‌گذاری / گواهی‌نامه (صدور سهام ممتاز)		استرالیا، کانادا و آمریکا
سهام ممتاز قابل بازخرید		استرالیا، کانادا و آمریکا
اوراق قرضه محلی		کانادا
طرح‌های سهام کارکنان		استرالیا و کانادا
دریافت وثیقه از اعضا		استرالیا، کانادا و آمریکا
عایدات حاصل از مبادله با افراد غیرعضو		استرالیا و هلند
درصدی از کل سهام		آمریکا

مأخذ: استخراج شده توسط پژوهشگران.

۴- بررسی وضعیت تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران

براساس قانون بخش تعاون علاوه بر سرمایه سهمی که توسط اعضای تعاونی تأمین می‌شود، تعاونی‌ها می‌توانند قسمتی از سرمایه خود را از طریق استقراض به‌دست آورند. منابع استقراضی شرکت‌های تعاونی شامل بانک‌ها و مؤسسه‌ها اعتباری، صندوق تعاون و کمک‌های دولت هستند.

جدول ۵- تسهیلات اعطایی طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۸ از محل منابع داخلی صندوق تعاون (میلیارد ریال)

سال	مبلغ تسهیلات پرداختی	نرخ رشد
۱۳۸۱	۷۲۹	۹۲
۱۳۸۲	۸۱۵	۱۲
۱۳۸۳	۱۰۳۰	۲۶
۱۳۸۴	۸۹۷	-۱۳
۱۳۸۵	۱۸۵۸	۱۰۷
۱۳۸۶	۲۸۷۵	۵۵
۱۳۸۷	۴۸۶۶	۶۹
۱۳۸۸	۶۲۱۸	۲۸

مأخذ: روابط عمومی صندوق تعاون وزارت تعاون.

در جدول شماره ۶، تسهیلات اعطایی بانک‌ها به تعاونی‌ها با تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش دولتی و غیردولتی و تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش غیردولتی با یکدیگر مقایسه شده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، سهم بخش تعاون از تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش دولتی و غیردولتی و سهم بخش تعاون از تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش غیردولتی طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۴ روند نزولی داشته و از سال ۱۳۸۵ رشد یافته است، اما این رشد باعث نشده که تسهیلات اعطایی به بخش تعاون، حتی به یک درصد از تسهیلات اعطایی به بخش دولتی و غیردولتی برسد.

جدول ۶- مقایسه سهم بخش تعاون از تسهیلات اعطایی بانکها به بخش دولتی و غیردولتی

سال	تسهیلات اعطایی بانکها به تعاونیها (میلیارد ریال)	تسهیلات اعطایی بانکها به بخش دولتی و غیردولتی (میلیارد ریال)	سهم بخش تعاون از تسهیلات اعطایی بانکها به بخش دولتی و غیردولتی (درصد)	تسهیلات اعطایی بانکها به بخش دولتی و غیردولتی (میلیارد ریال)	سهم بخش تعاون از تسهیلات اعطایی بانکها به بخش دولتی و غیردولتی (درصد)
۱۳۸۱	۳۴۹۴	۵۳۳۲۸۹	۰/۶۵	۳۲۷۰۷۲	۱/۰۶
۱۳۸۲	۱۹۵۷	۶۷۶۷۰۰	۰/۲۸	۴۵۴۷۹۹	۰/۴۳
۱۳۸۳	۹۳۶	۸۶۱۶۵۵	۰/۱۰	۶۲۵۷۱۴	۰/۱۴
۱۳۸۴	۸۳۵	۱۱۰۰۹۲۳	۰/۰۷	۸۶۵۳۱۵	۰/۰۹
۱۳۸۵	۴۵۴۵	۱۴۸۲۴۲۱	۰/۳۰	۱۲۲۶۲۰۱	۰/۳۷
۱۳۸۶	۵۹۰۱	۱۸۱۲۶۰۲	۰/۳۲	۱۶۶۳۷۲۶	۰/۳۵
۱۳۸۷	۸۷۶۸	۲۰۲۷۸۳۱	۰/۴۳	۱۸۶۶۵۵۱	۰/۴۶
۱۳۸۸	۱۲۲۶۵	۲۳۶۷۰۳۸	۰/۵۱	۲۱۳۷۳۶۴	۰/۵۷

مأخذ: نماگرهای اقتصادی و دفتر تسهیلات بانکی وزارت تعاون.

- بررسی روش و روند تأمین مالی تعاونیها در ایران پیش از ابلاغ سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، بیان کننده چالشهای بسیار در تأمین مالی تعاونیها است که عبارتاند از:
- ۱- یکی از مشکلات تعاونیها، ناتوانی مالی اعضا آنهاست، ضمن اینکه افراد غیرعضو - یعنی کسانی که قصد یا شرایط عضویت یا استفاده از خدمات تعاونی را ندارند و تنها با هدف کسب سود، سرمایه گذاری می کنند- نمی توانند سهام آن را خریداری کنند.
 - ۲- در قانون کنونی بخش تعاونی، خارجیان مجاز به عضویت و سرمایه گذاری (به هیچ میزان) در تعاونیها نیستند.
 - ۳- منابع پرداختی صندوق تعاون که به عنوان یک مؤسسه اعتباری پشتیبان بخش تعاون فعالیت داشت، در مقایسه با منابعی مانند بانکها ناچیز است.
 - ۴- در اغلب کشورها، تعاونیها مجاز به انتشار سهام بدون حق رأی هستند، اما در ایران تنها این حق برای شرکتهای تعاونی عام در نظر گرفته شده است، کما اینکه تنها تعاونیهای تولیدی مجاز به انتشار اوراق مشارکت هستند که عملکرد آن نیز صفر است.
 - ۵- در قانون تعاون شیوههای تأمین مالی و امکان فعالیت شرکتهای تعاونی در بازارهای مالی مانند تشکیل بانک، بیمه یا راهاندازی مؤسسههای مالی و اعتباری بزرگ فراهم نیست.

۶- تعاونی‌ها برای دریافت تسهیلات بانکی با مشکل کمبود وثایق و ضامن مواجه‌اند.
۷- ضعف ساختار درونی تعاونی‌ها و بهره‌گیری از ساختارهای سنتی سازمانی باعث شده است که شرکت‌های تعاونی فاقد مدیریت و تصمیم‌سازی در جلب منابع و بهره‌گیری مناسب از آنها باشند. در مجموع، تعاونی‌های کشور فاقد روش‌ها، نهادها و انعطاف‌پذیری لازم برای تأمین مالی هستند و همچنین در قالب مدل‌های سنتی اداره می‌شوند که به لحاظ ساختار درونی فاقد عناصر لازم برای جذب منابع هستند و همچنین رسیدن به انتظارات و اهداف سند ملی توسعه بخش تعاون میسر نیست.

۵- پیشینه تحقیق

تاکنون مطالعه‌ای در مورد بررسی استراتژی‌های نوین در تأمین مالی شرکت‌های تعاونی در اقتصاد ایران انجام نشده است و مطالعات صورت گرفته در حوزه تأمین مالی، تنها به روش‌های سنتی اشاره دارد و روش‌های نوین و تأثیر مدل‌های سازمانی به لحاظ درون‌سازمانی در تأمین مالی این‌گونه شرکت‌ها مورد بررسی قرار نگرفته است. یادآوری می‌شود، تأسیس صندوق و بانک توسعه تعاون، به تخصصی شدن تأمین اعتبارات در حوزه تعاونی‌ها منجر شد و تحولی در تأمین مالی برای تعاونی‌ها به شمار می‌آید، اما رویکرد درون‌سازمانی تعاونی‌ها در توسعه ابزارهای تأمین سرمایه به لحاظ بلوغ سازمانی در اقتصاد ایران رویکرد جدیدی است که در این مقاله مورد توجه قرار دارد.

۶- روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش از حیث هدف، کاربردی، از حیث داده‌ها، یک تحقیق کیفی، در بررسی ادبیات و مستندات، از نوع کتابخانه‌ای و در بررسی و تعیین مدل تحلیل محیطی، از نوع میدانی است. روش تحقیق از حیث روش، استنتاجی - توصیفی است. جامعه مورد بررسی در این تحقیق خبرگان بخش تعاون هستند. با توجه به اینکه هدف از توزیع پرسشنامه در این پژوهش به دست آوردن اطلاعات مشورتی از خبرگان راجع به مدل‌های سازمانی تعاونی و استراتژی‌های نوین تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران است، در این مرحله، ۳۱ نفر از خبرگانی که تجارب اجرایی در زمینه تعاونی‌ها داشتند، دارای تحصیلات بالا (کارشناسی ارشد و دکترا) و مسئولیت‌های اجرایی و مشاوره‌ای در وزارت تعاون بودند، به‌عنوان نمونه انتخاب شدند و اقدام به تکمیل پرسشنامه کردند. براساس مدل نظری، پرسش‌ها در دو بخش طراحی شده؛ در

بخش نخست، تأثیر مدل‌های نوین سازمانی تعاونی‌ها بر تأمین مالی و در بخش دوم، تأثیر استراتژی‌های نوین تأمین مالی بر تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مورد توجه قرار گرفت. در این پژوهش، گزارش مختصری در خصوص مبانی نظری مدل‌های سازمانی تعاونی‌ها و استراتژی‌های نوین تأمین مالی تعاونی‌ها و همچنین نحوه به کارگیری آن در کشورهای منتخب تهیه شد و به همراه پرسشنامه، از طریق معاونت تحقیقات و آموزش وزارت تعاون در اختیار خبرگان بخش تعاون قرار گرفت.

گویه‌ها در این پژوهش، بر مبنای مقیاس لیکرت^۱ به صورت ۵ گزینه‌ای و با نمره وسط ۳ طراحی شد و از پاسخگویان خواسته شد به هر یک از عوامل یادشده در پرسشنامه، روی یک طیف پنج گزینه‌ای از خیلی کم تا خیلی زیاد نمره‌ای بدهند که ارزش عددی خیلی کم برابر ۱ و خیلی زیاد برابر ۵، در نظر گرفته شد. در این پژوهش، برای تعیین روایی^۲ از روش محتوایی استفاده شد و پیش از توزیع پرسشنامه‌ها، نظرات و دیدگاه‌های پنج نفر از کارشناسان حوزه تعاونی‌ها دریافت و اصلاحات لازم روی پرسشنامه اعمال شد.

به منظور تعیین پایایی^۳ پژوهش، ضمن وجود روش‌های متعددی مانند دو نیمه کردن، کودر-ریچاردسون، ضریب آلفای کرونباخ^۴، پیش آزمون- پس آزمون^۵ و فرم جایگزین، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. بدین منظور پیش از توزیع پرسشنامه، نظرات و دیدگاه‌های ده نفر از مدیران تعاونی‌ها جمع آوری شده و مقدار این ضریب در این پژوهش برابر ۰/۷۶ به دست آمده که برای تأیید قابلیت اعتماد پرسشنامه، قابل قبول است.

پس از نمره گذاری پرسشنامه‌ها، برای تجزیه و تحلیل نتایج، روش‌های آمار توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار و واریانس برای بررسی کلی اطلاعات و نمره‌های حاصل از پرسشنامه‌ها مورد استفاده قرار گرفت. در ادامه، به بررسی و تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده، اقدام شد؛ تحلیل اطلاعات یکی از مهم‌ترین قسمت‌های یک فعالیت پژوهشی به شمار می‌آید که این تجزیه و تحلیل در دو سطح توصیفی و استنباطی انجام گرفت.

1- Likert Scale
 2- Validity
 3- Reliability
 4- Cronbach Alpha
 5- Pretest

۷- یافته‌های پژوهش

پرسشنامه این پژوهش دارای دو پرسش اصلی و در مجموع، دارای ۳۳ پرسش است. پژوهش شامل ۳۳ فرضیه بود که با بررسی این فرضیه‌ها می‌توان در جهت رد یا تأیید هر یک از آنها گام برداشت. برای آزمون فرضیات از آماره آزمون t با ضریب اطمینان ۹۵ درصد استفاده شد. برای تعیین فرضیه H_0 ، بدین صورت عمل می‌شود که با استفاده از مقیاس عقیده‌سنج لیکرت، به اندازه‌گیری میانگین امتیازات کسب شده هر فرد در تمام گزاره‌های پرسشنامه می‌پردازیم. سپس، افرادی را که میانگین امتیاز اندازه‌گیری شده آنان بیشتر از ۳ باشد انتخاب می‌کنیم و مورد ارزیابی قرار می‌دهیم و به‌عنوان فرضیه صفر مطرح می‌کنیم. همچنین میانگین کمتر از ۳، به‌عنوان فرضیه مقابل تلقی می‌شود.

$$\begin{cases} H_0 : \mu > 3 \\ H_1 : \mu < 3 \end{cases}$$

از لحاظ آماری این پرسش را نیز می‌توان مورد آزمون قرار داد که آیا نسبت این افراد از ۵۰ درصد بیشتر است؟ در این صورت آزمون نشان می‌دهد که اگر میانگین پاسخ‌های تمام افراد مورد پرسش، به‌طور معناداری بیشتر از ۳ باشد، یعنی فرضیه متناظر با پرسش مورد قبول است (آماره آزمون در ناحیه بحرانی قرار ندارد، پس H_0 را قبول می‌کنیم) و اگر کمتر از ۳ باشد آنگاه فرضیه رد می‌شود.

۷-۱- آزمون فرضیات پژوهش و توصیف داده‌ها

۷ پرسش ابتدایی پرسشنامه برای پاسخگویی به پرسش اصلی اول که عبارت است از: «هر کدام از مدل‌های سازمانی تعاونی، چقدر در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند؟» طراحی شد.

جدول ۷- آزمون فرضیات تأثیر مدل سازمانی در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران

ارتباط بین متغیرها	میانگین	واریانس	انحراف معیار	آماره آزمون t	نتیجه آزمون فرضیه
تعاونی سنتی	۲.۳	۱.۳	۱.۱	۳.۲-	رد شد
تعاونی سرمایه‌گذاری نسبی	۳.۶	۱.۵	۱.۲	۲.۸	قبول شد
تعاونی عضو- سرمایه‌گذار	۳.۷	۱.۰	۱.۰	۳.۹	قبول شد
تعاونی نسل جدید	۳.۶	۰.۹	۰.۹	۳.۳	قبول شد
واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش	۳.۷	۱.۲	۱.۱	۳.۸	قبول شد
تعاونی‌های سهامی- سرمایه‌گذار	۳.۵	۱.۷	۱.۳	۲.۰	قبول شد
تبدیل شدن به شرکت سرمایه‌محور	۳.۵	۱.۸	۱.۳	۲.۳	قبول شد

مأخذ: نتایج پژوهش حاضر.

۹۰ فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی (رویکرد اسلامی- ایرانی) سال دوازدهم شماره ۴۴

همان‌طور که نتایج جدول شماره ۷، نشان می‌دهد مدل سازمانی تعاونی سنتی در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست و مدل‌های سازمانی تعاونی سرمایه‌گذاری نسبی، عضو- سرمایه‌گذار، نسل جدید، با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش، سهامی- سرمایه‌گذار و تبدیل شدن به شرکت سرمایه‌محور در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند.

جدول ۸- درصد فراوانی اهمیت مدل سازمانی در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران

پریش‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	جمع کل
تعاونی سنتی	۳۰	۳۰	۲۶.۷	۶.۷	۶.۷	۱۰۰
تعاونی سرمایه‌گذاری نسبی	۶.۹	۱۳.۸	۱۳.۸	۳۷.۹	۲۷.۶	۱۰۰
تعاونی عضو- سرمایه‌گذار	۳.۴	۶.۹	۲۴.۱	۴۱.۴	۲۴.۱	۱۰۰
تعاونی نسل جدید	-	۱۴.۳	۲۸.۶	۳۹.۳	۱۷.۹	۱۰۰
تعاونی با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش	۳.۴	۱۰.۳	۲۰.۷	۳۴.۵	۳۱.۰	۱۰۰
تعاونی‌های سهامی- سرمایه‌گذار	۱۶.۷	-	۲۰.۰	۴۳.۳	۲۰.۰	۱۰۰
مدل سازمانی تبدیل شدن به شرکت سرمایه‌محور	۱۳.۸	۶.۹	۱۳.۸	۳۷.۹	۲۷.۶	۱۰۰

مأخذ: نتایج پژوهش حاضر.

بررسی درصد فراوانی پرسشنامه براساس جدول شماره ۸، نشان می‌دهد که ۶۰ درصد از خبرگان معتقدند، تعاونی‌های سنتی خیلی کم و کم در تأمین مالی تعاونی‌ها مؤثر هستند. در خصوص سایر مدل‌های سازمانی تعاونی مانند سرمایه‌گذاری نسبی، عضو- سرمایه‌گذار، نسل جدید، تعاونی با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش، سهامی- سرمایه‌گذار و تبدیل شدن به شرکت سرمایه‌محور بیش از ۵۰ درصد از خبرگان معتقدند، این مدل‌های سازمانی زیاد و خیلی زیاد در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند.

جدول ۹- آزمون فرضیات تأثیر روش‌های تأمین مالی سنتی تعاونی‌ها در ایران

ارتباط بین متغیرها	میانگین	واریانس	انحراف معیار	آماره آزمون t	نتیجه آزمون فرضیه
تأمین مالی بانک و سایر نهادهای مالی	۴.۰	۰.۴	۶.۰	۸.۷	قبول شد
تأمین مالی سهام اعضا	۳.۵	۱.۳	۱.۱	۲.۸	قبول شد
تأمین مالی سرمایه سهام تخصیص نیافته ذخایر	۳.۴	۱.۰	۱.۰	۲.۵	قبول شد
تأمین مالی استقراض از نهادهای وام دهنده تخصصی	۳.۴	۰.۷	۸.۰	۲.۷	قبول شد
تأمین مالی بدهی فرعی	۲.۴	۱.۰	۱.۰	۲.۹-	رد شد

۹۱ بررسی مدل‌ها و استراتژی‌های نوین تأمین مالی شرکت‌های تعاونی در اقتصاد ایران

مأخذ: نتایج پژوهش حاضر.

بقیه پرسش‌های پرسشنامه برای پاسخگویی به پرسش اصلی دوم که عبارت است از: «هر کدام از روش‌های تأمین مالی، چقدر در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند؟»، طراحی شد. در این راستا، پرسش‌های ۸ تا ۱۲ به روش‌های تأمین مالی تعاونی‌ها از طریق استراتژی تأمین مالی سنتی می‌پردازند. همان‌طور که نتایج جدول شماره ۹، نشان می‌دهد در استراتژی تأمین مالی سنتی، روش‌های تأمین مالی بانک و سایر نهادهای مالی، سهام اعضا، سرمایه سهام تخصیص نیافته ذخایر، استقراض از نهادهای وام‌دهنده تخصصی، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند و روش تأمین مالی بدهی فرعی در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست.

جدول ۱۰- درصد فراوانی اهمیت روش‌های تأمین مالی سنتی تعاونی‌ها در ایران

پرسش‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	جمع کل
تأمین مالی بانک و سایر نهادهای مالی	-	-	۱۹.۴	۵۴.۸	۲۵.۸	۱۰۰
تأمین مالی سهام اعضا	-	۲۵.۸	۱۶.۱	۳۲.۳	۲۵.۸	۱۰۰
تأمین مالی سرمایه سهام تخصیص نیافته ذخایر	-	۲۰.۰	۳۰	۳۳.۳	۱۶.۷	۱۰۰
تأمین مالی استقراض از نهادهای وام‌دهنده تخصصی	۳.۲	۶.۵	۴۱.۹	۴۱.۹	۶.۵	۱۰۰
تأمین مالی بدهی فرعی	۲۴.۱	۲۰.۷	۴۱.۴	۱۳.۸	-	۱۰۰

مأخذ: نتایج پژوهش حاضر.

بررسی درصد فراوانی پرسشنامه براساس جدول شماره ۱۰، بیان‌کننده این است که براساس نظر خبرگان در استراتژی تأمین مالی سنتی، روش‌های تأمین مالی از طریق بانک و سایر نهادهای مالی، سهام اعضا، سرمایه سهام تخصیص نیافته ذخایر و استقراض از نهادهای وام‌دهنده تخصصی همگی با بیش از ۵۰ درصد زیاد و خیلی زیاد در تأمین مالی تعاونی‌ها مؤثر هستند و تنها روش بدهی فرعی با ۴۵ درصد، خیلی کم و کم در تأمین مالی تعاونی‌ها مؤثر است.

پرسش‌های ۱۳ تا ۲۲ به روش‌های تأمین مالی تعاونی‌ها از طریق استراتژی تأمین مالی حمایتی پرداخته است. همان‌طور که نتایج جدول شماره ۱۱، نشان می‌دهد، در استراتژی تأمین مالی حمایتی، روش‌های تأمین مالی برنامه سرمایه پایه، اوراق ظرفیت، طرح‌های اجباری مشارکت در سهام، ذخیره مازاد برگشتی، انتشار سهام جایزه و رای سود، وجوه بازنشستگی اعضا، واحدهای مشارکتی، برنامه‌های سرمایه چرخشی یا ذخایر سرمایه چرخشی و وام‌های چرخشی (ذخایر

چرخشی) در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند و روش تأمین مالی ذخیره سرمایه در واحد در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست.

جدول ۱۱- آزمون فرضیات تأثیر روش‌های تأمین مالی حمایتی تعاونی‌ها در ایران

ارتباط بین متغیرها	میانگین	واریانس	انحراف معیار	آماره آزمون t	نتیجه آزمون فرضیه
تأمین مالی برنامه سرمایه پایه	۳.۵	۱.۲	۱.۱	۲.۵	قبول شد
تأمین مالی اوراق ظرفیت	۳.۵	۱.۴	۱.۲	۲.۵	قبول شد
تأمین مالی طرح‌های اجباری مشارکت در سهام	۳.۴	۱.۴	۱.۲	۲.۰	قبول شد
تأمین مالی ذخیره مازاد برگشتی	۳.۴	۱.۳	۱.۱	۲.۳	قبول شد
تأمین مالی انتشار سهام جایزه و رای سود	۳.۶	۱.۶	۱.۲	۲.۶	قبول شد
تأمین مالی وجوه بازنشستگی اعضا	۳.۵	۱.۷	۱.۳	۲.۲	قبول شد
تأمین مالی واحدهای مشارکتی	۳.۵	۱.۷	۱.۳	۲.۲	قبول شد
تأمین مالی ذخیره سرمایه در واحد	۲.۶	۰.۷	۰.۸	۲.۰-	رد شد
تأمین مالی برنامه‌های سرمایه چرخشی یا ذخایر سرمایه چرخشی	۳.۵	۱.۴	۱.۱	۲.۳	قبول شد
تأمین مالی وام‌های چرخشی (ذخایر چرخشی)	۳.۶	۱.۵	۱.۲	۲.۷	قبول شد

مأخذ: نتایج پژوهش حاضر.

بررسی درصد فراوانی پرسشنامه براساس جدول شماره ۱۲، نشان‌دهنده آن است که برپایه نظر خبرگان در استراتژی تأمین مالی حمایتی، روش‌های تأمین مالی از طریق برنامه سرمایه پایه، اوراق ظرفیت، طرح‌های اجباری مشارکت در سهام، ذخیره مازاد برگشتی، انتشار سهام جایزه و رای سود، وجوه بازنشستگی اعضا، واحدهای مشارکتی، برنامه‌های سرمایه چرخشی یا ذخایر سرمایه چرخشی و وام‌های چرخشی (ذخایر چرخشی) با بیش از ۵۰ درصد زیاد و خیلی زیاد در تأمین مالی تعاونی‌ها مؤثر هستند و تنها روش ذخیره سرمایه در واحد با ۳۶/۷ درصد خیلی کم و کم در تأمین مالی تعاونی‌ها مؤثر است.

جدول ۱۲- درصد فراوانی تأثیر روش‌های تأمین مالی حمایتی تعاونی‌ها در ایران

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	پرسش‌ها
۱۰۰	۲۲.۶	۲۹	۲۹	۱۶.۱	۳.۲	تأمین مالی برنامه سرمایه پایه
۱۰۰	۲۶.۷	۳۰	۲۳.۳	۱۳.۳	۶.۷	تأمین مالی اوراق ظرفیت
۱۰۰	۲۲.۶	۳۲.۳	۱۶.۱	۲۵.۸	۳.۲	تأمین مالی طرح‌های اجباری مشارکت در سهام
۱۰۰	۲۲.۶	۲۹	۲۵.۸	۱۹.۴	۳.۲	تأمین مالی ذخیره مازاد برگشتی
۱۰۰	۳۳.۳	۳۰	۶.۷	۲۶.۷	۳.۳	تأمین مالی انتشار سهام جایزه و رای سود
۱۰۰	۳۰	۲۶.۷	۱۶.۷	۲۰.۰	۶.۷	تأمین مالی وجوه بازنشستگی اعضا
۱۰۰	۳۱	۲۷.۶	۱۳.۸	۲۰.۷	۶.۹	تأمین مالی واحدهای مشارکتی
۱۰۰	۳.۳	۶.۷	۵۳.۳	۲۶.۷	۱۰	تأمین مالی ذخیره سرمایه در واحد
۱۰۰	۱۷.۲	۴۸.۳	۱۰.۳	۱۷.۲	۶.۹	تأمین مالی برنامه‌های سرمایه چرخشی یا ذخایر سرمایه چرخشی
۱۰۰	۲۸.۶	۳۵.۷	۱۴.۳	۱۴.۳	۷.۱	تأمین مالی وام‌های چرخشی (ذخایر چرخشی)

مأخذ: نتایج پژوهش حاضر.

پرسش‌های ۲۳ تا ۳۳ به روش‌های تأمین مالی تعاونی‌ها از طریق استراتژی تأمین مالی مستقیم می‌پردازد. همان‌طور که نتایج جدول شماره ۱۳، نشان می‌دهد، در استراتژی تأمین مالی مستقیم، روش‌های تأمین مالی واحدهای تجهیز سرمایه، تأمین مالی سرمایه‌گذاری مستقیم، تأمین مالی بازار مستثنای تأمین مالی سند تعهد، تأمین مالی سهام سرمایه‌گذاری / گواهی‌نامه (صدور سهام ممتاز)، تأمین مالی سهام ممتاز قابل بازخرید، تأمین مالی اوراق قرضه محلی، تأمین مالی طرح‌های سهام کارکنان، تأمین مالی عایدات حاصل از مبادله با افراد غیرعضو و تأمین مالی درصدی از کل سهام، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند و روش تأمین مالی دریافت وثیقه از اعضا در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست.

جدول ۱۳- آزمون فرضیات تأثیر روش‌های تأمین مالی مستقیم تعاونی‌ها در ایران

ارتباط بین متغیرها	میانگین	واریانس	انحراف معیار	آماره آزمون t	نتیجه آزمون فرضیه
تأمین مالی واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی	۳.۵	۱.۱	۱.۰	۲.۷	قبول شد
تأمین مالی سرمایه‌گذاری مستقیم	۳.۶	۰.۶	۸.	۴.۰	قبول شد
تأمین مالی بازار مستثنا	۳.۵	۱.۱	۱.۰	۲.۵	قبول شد
تأمین مالی سند تعهد	۳.۴	۱.۲	۱.۱	۲.۱	قبول شد
تأمین مالی سهام سرمایه‌گذاری / گواهی‌نامه (صدور سهام ممتاز)	۳.۵	۰.۹	۹.	۳.۰	قبول شد
تأمین مالی سهام ممتاز قابل بازخرید	۳.۴	۱.۱	۱.۰	۲.۲	قبول شد
تأمین مالی اوراق قرضه محلی	۳.۵	۱.۳	۱.۱	۲.۶	قبول شد
تأمین مالی طرح‌های سهام کارکنان	۳.۵	۱.۴	۱.۱	۲.۲	قبول شد
تأمین مالی دریافت وثیقه از اعضا	۲.۳	۰.۸	۹.	۳.۹-	رد شد
تأمین مالی عایدات حاصل از مبادله با افراد غیرعضو	۳.۵	۱.۶	۱.۲	۲.۲	قبول شد
تأمین مالی درصدی از کل سهام	۳.۵	۱.۰	۱.۰	۳.۱	قبول شد

مأخذ: نتایج پژوهش حاضر.

بررسی درصد فراوانی پرسشنامه براساس جدول شماره ۱۴، نشان می‌دهد که براساس نظر خبرگان در استراتژی تأمین مالی مستقیم، روش‌های تأمین مالی از طریق واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی، سرمایه‌گذاری مستقیم، بازار مستثنا، سند تعهد، سهام سرمایه‌گذاری / گواهی‌نامه (صدور سهام ممتاز)، سهام ممتاز قابل بازخرید، اوراق قرضه محلی، طرح‌های سهام کارکنان، عایدات حاصل از مبادله با افراد غیرعضو و درصدی از کل سهام، همگی با بیش از ۵۰ درصد زیاد و خیلی زیاد در تأمین مالی تعاونی‌ها مؤثر هستند و تنها روش دریافت وثیقه از اعضا با ۵۴/۹ درصد خیلی کم و کم در تأمین مالی تعاونی‌ها مؤثر است.

جدول ۱۴- درصد فراوانی تأثیر روش‌های تأمین مالی مستقیم تعاونی‌ها در ایران

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	پرسش‌ها
۱۰۰	۱۷.۲	۴۴.۸	۱۷.۲	۱۷.۲	۳.۴	تأمین مالی واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی
۱۰۰	۱۰	۵۰	۳۰	۱۰	-	تأمین مالی سرمایه‌گذاری مستقیم
۱۰۰	۱۸.۵	۳۷	۲۲.۲	۲۲.۲	-	تأمین مالی بازار مستثنا
۱۰۰	۱۶.۷	۴۰	۱۳.۳	۳۰	-	تأمین مالی سند تعهد
۱۰۰	۱۲.۹	۵۱.۶	۱۲.۹	۲۲.۶	-	تأمین مالی سهام سرمایه‌گذاری / گواهی‌نامه (صدور سهام ممتاز)
۱۰۰	۹.۷	۴۸.۴	۲۲.۶	۱۲.۹	۶.۵	تأمین مالی سهام ممتاز قابل بازخرید
۱۰۰	۱۹.۴	۴۱.۹	۱۹.۴	۱۲.۹	۶.۵	تأمین مالی اوراق قرضه محلی
۱۰۰	۲۳.۳	۳۳.۳	۱۶.۷	۲۳.۳	۳.۳	تأمین مالی طرح‌های سهام کارکنان
۱۰۰	-	۹.۷	۳۵.۵	۳۵.۵	۱۹.۴	تأمین مالی دریافت وثیقه از اعضا
۱۰۰	۲۶.۷	۳۳.۳	۱۳.۳	۲۰	۶.۷	تأمین مالی عایدات حاصل از مبادله با افراد غیرعضو
۱۰۰	۲۰.۷	۳۴.۵	۲۷.۶	۱۷.۲	-	تأمین مالی درصدی از کل سهام

مأخذ: نتایج پژوهش حاضر.

۸- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هدف از مقاله حاضر بررسی زمینه‌های به کارگیری مدل‌های سازمانی و استراتژی‌های نوین تأمین مالی، در تعاونی‌های ایران است.

نتایج این تحقیق نشان داد که مدل سازمانی تعاونی سنتی در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست و سایر مدل‌های سازمانی تعاونی مانند سرمایه‌گذاری نسبی، عضو- سرمایه‌گذار، نسل جدید، تعاونی با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش، سهامی- سرمایه‌گذار و تبدیل شدن به شرکت سرمایه‌محور، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند.

براساس نظر خبرگان در استراتژی تأمین مالی سنتی، روش‌های تأمین مالی از طریق بانک و سایر نهادهای مالی، سهام اعضا، سرمایه سهام تخصیص نیافته ذخایر و استقراض از نهادهای وام‌دهنده تخصصی، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند و تنها روش بدهی فرعی است که در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست.

در استراتژی تأمین مالی حمایتی، روش‌های تأمین مالی از طریق برنامه سرمایه پایه، اوراق ظرفیت، طرح‌های اجباری مشارکت در سهام، ذخیره مازاد برگشتی، انتشار سهام جایزه ورای سود، وجوه بازنشستگی اعضا، واحدهای مشارکتی، برنامه‌های سرمایه چرخشی یا ذخایر سرمایه چرخشی و وام‌های چرخشی (ذخایر چرخشی) در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند و تنها روش ذخیره سرمایه در واحد در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست.

همچنین براساس نظر خبرگان در استراتژی تأمین مالی مستقیم، روش‌های تأمین مالی از طریق واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی، سرمایه‌گذاری مستقیم، بازار مستثنا، سند تعهد، سهام سرمایه‌گذاری / گواهی‌نامه (صدور سهام ممتاز)، سهام ممتاز قابل بازخرید، اوراق قرضه محلی، طرح‌های سهام کارکنان، عایدات حاصل از مبادله با افراد غیرعضو و درصدی از کل سهام، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند و تنها روش دریافت وثیقه از اعضا در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست. با عنایت به مباحث ارائه شده، پیشنهاد می‌شود:

۱- قوانین مربوط به بخش تعاون باید مبتنی بر ساختارهای جدید تعاونی‌ها اصلاح شود، به طوری که امکان انتقال سهام، ترقی سهام و بازخرید سهام و بازگشت سرمایه براساس ساختارهای جدید در قوانین تعاونی‌ها مورد توجه قرار گیرند و خلأ قانونی در این حوزه مرتفع شود.

۲- اصلاح قوانین حوزه تعاونی از منظر استراتژی‌های تأمین مالی نیز باید مد نظر قرار گیرد، به طوری که روش‌های سرمایه پایه، اوراق ظرفیت، طرح‌های اجباری مشارکت در سهام، ذخیره مازاد برگشتی، انتشار سهام جایزه ورای سود، وجوه بازنشستگی اعضا، واحدهای مشارکتی، برنامه‌های سرمایه چرخشی یا ذخایر سرمایه چرخشی و وام‌های چرخشی (ذخایر چرخشی) در این قوانین مورد توجه قرار گیرند و موانع حقوقی در این خصوص مرتفع شود.

۳- آموزش کارشناسان و مشاوران خبره در خصوص مدل‌های سازمانی و نقشی که هر یک از این مدل‌ها در عملکرد تعاونی‌ها (بسته به نوع فعالیت آنها) دارند. به کارگیری این مدل‌ها در شرکت‌ها می‌تواند به تغییر تعاونی‌ها از مدل سنتی به تعاونی‌های کارآمدتر، کمک زیادی بکند. وزارت تعاون و دستگاه‌های ذی‌ربط می‌توانند در افزایش سطح آگاهی و دانش، رایحه مشاوره، تربیت مشاوران، برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی در ارتقای مدل‌های سازمانی تعاونی‌ها نقش مهمی ایفا کنند.

۴- شرکت‌های تعاونی باید به اتخاذ مدل‌های سازمانی جدید، متناسب با شرایط خود ترغیب شوند تا

۹۷ بررسی مدل‌ها و استراتژی‌های نوین تأمین مالی شرکت‌های تعاونی در اقتصاد ایران

تحولات سازمانی را در جهت کارآمدتر شدن دنبال کنند. خواست شرکت‌ها برای اتخاذ مدل‌های سازمانی و رهاسازی ساختارهای سنتی، نیاز به فرهنگ‌سازی و سیاست‌گذاری کارآمد دارد.

۵- آموزش کارشناسان و مشاوران در خصوص روش‌های نوین تأمین مالی در شرکت‌های تعاونی و نقشی که هر یک از روش‌های تأمین مالی (در مقاطع مختلف یا بسته به موضوع فعالیت تعاونی‌ها) می‌توانند در رفع نیازهای مالی داشته باشند، می‌تواند به توسعه تعاونی‌ها کمک زیادی بکند؛ از این رو، وزارت تعاون و دستگاه‌های ذی‌ربط می‌توانند در افزایش سطح آگاهی و دانش، ارایه مشاوره، تربیت مشاوران و برگزاری کارگاه‌های آموزشی در این حوزه، نقش مهمی ایفا کنند.

۶- با توجه به اینکه ابزارهای سنتی تأمین مالی همچنان به‌عنوان روش‌های تأثیرگذار در تأمین مالی در این تحقیق مورد تأکید قرار گرفته است، اختصاصی شدن این روش‌ها و توسعه بانک‌ها و مؤسسه‌های بانکی تخصصی و افزایش توان مالی اعضا، نقش مهمی در تأمین مالی این بخش ایفا می‌کند.

۷- لازم است بازارهای سرمایه و مؤسسه‌های مالی - بانکی، ابزارهای مناسب را برای استفاده از روش‌های نوین مالی به‌منظور مشارکت و سرمایه‌گذاری در شرکت‌های تعاونی فراهم کنند و نسبت به انطباق رویه‌ها و روش‌های تأمین سرمایه، با تحولات این بخش هماهنگ باشند.

۸- تشکیل نهادهای تأمین مالی مشارکتی تعاونی‌ها می‌تواند در توسعه کاربرد ابزارهای نوین تأمین مالی در این بخش مؤثر باشد و سیاست‌گذاری توسعه در بخش تعاونی باید به توسعه نهادهای مالی مشارکتی توجهی ویژه داشته باشد.

منابع

الف - فارسی

- اداره کل توسعه تعاونی‌های مالزی (زمستان ۱۳۸۳)، مشکلات تأمین مالی رشد تعاونی‌ها در مالزی (۲۰۰۲)، فصلنامه همیار، سال ششم، شماره ۲۴.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۲)، تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی، شرکت سهامی انتشار. سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی.
- قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه و اجزای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم (۴۴) قانون اساسی، مصوب سال ۱۳۸۷.
- قانون تعاون، مصوب سال ۱۳۷۷.

یودین، سامی و آلیکارث اسلامی (تابستان ۱۳۸۱)، تعاونی‌ها و دولت‌ها: تجربه هندوستان، فصلنامه همیار، سال چهارم، شماره ۱۴.

ب- لاتین

- Agricultural Co-ops Capitalization: Issues and Challenges: Strategies for the Future, Final Report, Corporate Finance, November 29, 2002.
- Canadian Agricultural Co-ops Capitalization: Issues and Challenges: Strategies for the Future, Final Report, Corporate Finance, November 29, 2002.
- Capital Formation in Agricultural Cooperatives, Report of the COPAC International Technical Meeting, Rome, 8-10 November 1995.
- Chaddad, Fabio and Michael cook (2004), Understanding new Cooperative Models: an Ownership Rights Topology of Co-operative Models, R. Agr.Econ. 26.
- Chaddad, Fabio R. and Michael L. Cook (2003) The Emergence of Non-Traditional Cooperative Structures: Public and Private Policy Issues, Kansas City, Missouri.
- Financing for Cooperatives, United State Department of Agriculture, Final Report – September 29, 2004.
- German Cooperative and Raiffeisen Confederation, www.dgrv.de/en/home.html, 2004.
- Jarka Chloupková, European Cooperative Movement – Background and common denominators, The Royal Veterinary and Agricultural University Department of Economics and Natural Resources, 2002.
- Malaysia Official Yearbook 2004. Kuala Lumpur: Department of Information Services Malaysia. (English and Malay).
- Peet van Zyl, The Co-operative Movement in South Africa: Its Nature, Current Trends and New Applications, <http://www.y2klaw.co.za>.
- Shaffer, Jack (1999) Historical Dictionary of the Cooperative Movement, the Scarecrow Press, Inc. Lanham, Md., & London.
- Rajesh Agarwal, K.V. Raju, K. Prathap Reddy, R. Srinivasan and M.S. Sriram (1994), Successful Capital Formation Strategies for Agricultural Cooperatives in India. Institute of Rural Management, Anand (IRMA).
- Von Pischke, J.D. and John G. Rouse (2004), New strategies for mobilizing capital in agricultural cooperatives, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
- Zimmerer W. Thomas and Scarborough, Norman (1996), Entrepreneurship and the New Venture Formation prentice Hall International Edition. Application, No.34.